

„OPT ARTICOLE PENTRU LINIȘTEA ȘI DISCIPLINAREA ORAȘULUI BISTRIȚA” (1542)

Lidia Gross*

Abstract: *The eight articles covered in this study were developed in a unique context for the city of Bistrița, which was influenced by both external factors (a new political situation, the organization of the Principality of Transylvania) and internal urban tensions and conflicts, which were exacerbated by the authoritarian personality of Thomas Wallendorfer, town judge and senator in the third and fourth decades of the 16th century. None of the articles have been published before and have never been capitalized by historiography. The Saxon University assembly, which met in Bistrița in February of 1542, decided to burn the town book (which dates from 1531–1541), which was thought to be a source of social unrest because of slander that had been placed in its pages, in order to restore social order and bring peace to the community. The events of 1542 highlight the significance of the Saxon University as an integrating institution; the decisions made, while having a local impact, really target the entire territorial corpus, preventing any of the “parts” that comprise it from exhibiting instability or fragility. This study also emphasizes the patricians’ contribution to the development of urban culture and civilization, particularly in light of the urban notaries’ activity as representatives of the intellectual elite.*

Keywords: Bistrița, urban community, town book, Saxon University, town notary.

În luna februarie a anului 1542, reprezentanții Universității săsești¹, *specialiter deputati, electi et missi*, în frunte cu Georgius Syweg, judele regal al orașului Sibiu (*civitatis Cibiniensis*)², se întrunesc la Bistrița pentru a delibera și decide în legătură cu faptele considerate supărătoare și chiar primejdioase pentru *res publica* (treburile publice, guvernarea, ordinea politică) nu numai a orașului, ci a întregii Universități. Este vorba de situația conflictuală ce a dezbinat comunitatea orașului Bistrița în

---

* Cercetător științific I, dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca; e-mail: lidia.gross@acad-cj.ro; <https://orcid.org/>

¹ Numele acestora figurează în Registrul orașului Bistrița pentru anii 1525–1545, f. 1 și Registrul orașului Bistrița pentru anii 1542–1562, f. 1, la Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale Române [infra: SJAN Cluj], Fond Primăria orașului Bistrița [infra: Fond POB], Seria III a, Nr. 2 și Nr. 3.

² Georgius Syweg (Hut, Huet), jude regal între anii 1539–1543. Franz Zimmermann, *Chronologische Tafel derhermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notäre (1500–1884)*, „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde [infra: „Archiv”] N.F., XIX, 1884, nr 3, p. 533–534; Mária Pakucs-Willcocks, „zu urkundt indas Stadbuch lassen einschreiben”. *Die ältesten Protokolle von Hermannstadt und der Sächsischen Nationsuniversität (1522–1565)*, (Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt, 5. Band), Hermannstadt-Bonn, 2016, p. 111, nr. 147 și p. 139, nr. 184.

primele decenii ale secolului al XVI-lea, a cărei dezamorsare se încearcă acum, *ratione perpetue concordie, pacis et tranquillitatis*. Favorizată de dispariția celui considerat principalul responsabil de intensificarea tulburărilor, anume Thomas Wallendorfer, fostul *judex*, mort în primăvara anului 1541, adunarea de la Bistrița din anul 1542 reprezintă un moment de referință pentru isoria orașului din cel puțin două considerente: unul, juridic (procedural), reprezentat de procesul *post mortem* a lui Thomas Wallendorfer, considerat vinovat de moartea a doi foști juzi ai orașului, anume Wolfgang Forster și Andreas Beuchel, și altul, legislativ („constituțional”), ilustrat de cele opt articole stabilite și impuse *in perpetuum*, menite să asigure buna guvernare și stabilitatea orașului. Aspectul insolit al momentului îl constituie, însă, condamnarea la distrugere (prin ardere) a „cărții” orașului (din anii 1532–1541), considerată sursă a disputelor și tensiunilor din comunitate, fapt reținut de istoricii veacului al XIX-lea. Cele opt articole însă, au trecut neobservate, un motiv în plus pentru a le face cunoscute și integra în seria măsurilor prin care comunitățile urbane au încercat să-și apere și să-și consolideze autonomia asigurată de libertăți și privilegii, în condițiile create de noua situație politică a Transilvaniei.

Conflicte „politice” în context istoric

„Momentul 1542” este rezultatul unui șir de evenimente a căror conturare este necesară pentru a înțelege și încerca o explicație a acestuia. Tentativa noastră este extrem de succintă în condițiile în care aproape fiecare aspect sau moment din primele decenii ale veacului al XVI-lea care a marcat istoria Bistriței poate deveni subiectul unei cercetări particulare. De la început menționăm faptul că istoriografia, îndeosebi cea săsească, s-a aplecat asupra acestei perioade din existența orașului, începând cu veacul al XIX-lea unele studii fiind consacrate diferitelor personaje sau momente considerate importante sau reprezentative³. Am constatat, totuși, necesitatea unei reveniri care să ofere o altă perspectivă asupra faptelor, a căror reevaluare, nuanțare, se impune pe măsură ce orizontul istoriografic se lărgeste oferind noi sugestii interpretative.

---

³ Heinrich Wittstock, *Nösner Zustände unter Wladislaus II. und Ludvig II. 1490–1526*, „Archiv”, N.F., Bd. IV, Heft 3, 1860, p. 1–102; Friedrich Kramer, *Bistritz um die Mitte des 16. Jahrhunderts, auf Grund eines Rechnungsbuch für die Jahre 1547 bis 1553*, „Archiv”, N.F., Bd. XXI, Heft 1, 1887, p. 28–86; Richard Schuller, *Wolfgang Forster. Bistritzer Stadtgeschichte aus dem Anfangs des 16. Jahrhunderts*, „Program des evangelischen Gymnasiums in Schässburg 1889/1890, Hermannstadt, 1890, p. 5–41; Idem, *Andres Beuchel. Ein Beitrag zur Bistritzer Stadtgeschichte in dem Zeitalter des Chronstreites zwischen Ferdinand I. und Zapolya*, „Archiv”, N.F., Bd. XXIII, Heft 1, 1890, p. 5–72; Idem, *Christian Pomarius. Ein Humanist und Reformator im Siebenbürger Sachsenlande*, „Archiv”, N.F., Bd. XXXIX, Heft 1, 1913, p. 185–246; Samuel Goldenberg, *Contribuții la istoria Bistriței și a Văii Rodnei la începutul secolului al XVI-lea*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, Seria IV, Fasc. 1, 1960, p. 59–77; Otto Dahinten, *Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*, Köln, Weimar Wien, 1988, p. 71–86; Konrad G. Gündisch, *Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter*, Köln, Weimar, Wien, 1993, p. 269–273.

Istoria Bistriței este marcată în primele decenii ale veacului al XVI-lea de tulburări, conflicte în cadrul comunității care generează în cele din urmă condamnarea la moarte a doi dintre juzii orașului, situație considerată fără precedent. Disputele, iscate inițial între breasla cojocarilor și breasla cizmarilor/pantofarilor, iau amploare în momentul în care reprezentanți ai patriciatului interesați de obținerea puterii (conducerea în oraș) și exploatarea minelor din Valea Rodnei, încercând să-i atragă de o parte sau alta, intervin în aceste neînțelegeri. Se formează astfel două „partide” adverse care, începând cu deceniul al doilea, se vor confrunta pentru a-și asigura administrarea orașului și a districtului: pe de o parte „partida” constituită în jurul breslei cizmarilor, din care au făcut parte, succesiv, Fabian Eyben, Wolfgang Forster, Andreas Beuchel, Vincentius Kürschner, Gabriel Pictor, Bartolomeus Groo, iar pe de altă parte, „partida” susținătoare a breslei cojocarilor, în care îi regăsim pe Valentinus Kugler (alias Nagh, *Apothekarius*), Thomas Wallendorfer, Demetrius Kretschmer, Mathias Sachs, Stephanus Medwischer, și alții, toți acești numiți, ocupând la un moment dat funcția de jude al orașului sau de membru al sfatului (sau în calitate de notari).

Conflictul între cele două „partide” se adâncește prin situarea pe poziții diferite și în lupta desfășurată după anul 1526 pentru obținerea tronului Ungariei, cei grupați în jurul cizmarilor fiind de partea lui Ferdinand de Habsburg, iar susținătorii cojocarilor apărând interesele lui Ioan de Zápolya. Criza regatului ce a urmat înfrângerii de la Mohács a bulversat și lumea urbană, pacea de la Oradea din anul 1538, dieta ținută la Debrețin în anul 1541 (care marchează convențional constituirea principatului) reprezentând câteva etape în ceea ce a însemnat construcția instituțională a principatului Transilvaniei, considerată finalizată după anul 1586 (când se consolidează titulatura de „principe”)⁴. Pe lângă pătrunderea Reformei religioase, foametea și epidemia de ciumă din anii 1530–1533, Bistrița se confruntă și cu stăpânirea lui Petru Rareș asupra orașului și a districtului (marcată de numeroase asedii), toate aceste crize succesive uneori suprapuse adâncind adversitățile existente în comunitate.

În ciuda situației generale nefavorabile și a conflictelor interne permanente, existența orașului (și aici ne referim la libertățile, privilegiile și instituțiile proprii care îi asigurau autonomia), a fost apărată și susținută de cei ce și-au asumat conducerea acestuia: *judex*, magistrat, centumviri, indiferent de „partida” de proveniență. În acest context se distinge figura lui Thomas dictus Werner, Wallendorfer (după locul de proveniență, anume Walldorf Inferior, contopit în 1602 cu Bistrița), consemnat în acte și *Pellio*, Kürschner, „Swch”, după meșteșugul de proveniență, considerat de istoricii veacului al XIX-lea una dintre cele mai interesante, puternice și energice figuri din istoria orașului⁵. Ascensiunea lui Thomas Wallendorfer începe în anii ‘20 ai secolului

⁴ *Istoria Transilvaniei*, vol. I, coord.: Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, ed. a II-a, Cluj-Napoca, 2009, p. 283–330; vol. II, Coord.: Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Cluj-Napoca, 2007, p. 13–49.

⁵ Despre Thomas Wallendorfer (alias Pellio, Kürschner, Sewch etc.), vezi, Richard Schuller, *Wolfgang Forster*, p. 7; Idem, *Andreas Beuchel*, p. 6-8; Otto Dahinten, *op.cit.*, p. 72–76; Konrad G. Gündisch, *op.cit.*, p. 407–408.

al XVI-lea (în anul 1523 este ales pentru prima dată *judex* al orașului), pentru ca începând cu anul 1530, timp de un deceniu, să dețină această funcție cu mici întreruperi⁶. Ca jude și membru al sfatului, într-o perioadă dificilă, a încercat să își impună voința, timp de aproape două decenii comunitatea orașului și a districtului aflându-se sub influența acestuia. De numele lui se leagă două procese „răsunătoare” în epocă, generate de condamnarea la moarte, pentru trădare, a doi foști juzi ai orașului: Wolfgang Forster (în anii 1517–1519) și Andreas Beuchel (în anii 1525, 1526), ambii reprezentanți ai „partidei” adverse, aflată sub influența familiei Eyben, în a cărei componență intră prin căsătorii profitabile: Forster a fost al doilea soț al Agnetei, sora lui Fabian Eyben, rămasă văduvă după moartea lui Leonard Finkisch, iar Beuchel, al doilea soț al Barbarei, văduva lui Fabian Eyben⁷. Fără a intra în detalii, menționăm doar că decizia condamnării la moarte a celor doi a fost luată în împrejurările stăpânirii lui Petru Rareș asupra orașului și districtului, magistratul sub influența (probabil chiar presiunea) lui Thoams Wallendorfer, judele orașului, acuzându-i de trădare. În vara anului 1530 Wolfgang Forster este decapitat din ordinul domnitorului moldovean (ca urmare a uneltirilor lui Wallendorfer, susțin adversarii acestuia)⁸, însă procesul *post mortem* din anul 1542, nu reușește să stabilească gradul de vinovăție al judeului⁹. Abilitatea de care a dat dovadă judele orașului în această împrejurare, anume de a trece întreaga responsabilitate a asasinării lui Forster pe seama lui Petru Rareș este recunoscută de domnitor, care potrivit martorilor adesea s-a referit la Wallendorfer cu epitetul „câine” (*Ah, canis ille, Thomas Pellio*, varianta latină)¹⁰. În ceea ce privește condamnarea lui Andreas Beuchel ca trădător, hotărâtă de către magistrat (pentru că ar fi facilitat atacul asupra orașului de către moldoveni din anul 1530) și executată în anul 1532, prin decapitare, datele sunt relativ puține, majoritatea acestora fiind distruse o dată cu Protocolul sau Cartea orașului în care au fost consemnate. Singurele fapte sunt reconstituite din depozițiile martorilor solicitați cu prilejul procesului, intentat de Martha Theremi, văduva lui Beuchel (era a treia sa soție) pentru recuperarea averii defunctului său soț, confiscată de magistratul orașului Bistrița. Desfășurat la Cluj,

⁶ Albert Berger, *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen*, Hrsg. von Ernst Wagner, Köln, Wien, 1986, vol. I, nr. 1200, documentul din 2 februarie 1530, primul din seria numeroaselor documente emise în deceniul al patrulea, care îl menționează în calitate de jude al orașului, ultimul fiind cel din 1 ianuarie 1540 (nr.1438).

⁷ Richard Schuller, *Wolfgang Forster*, p. 5–71; Idem, *Andreas Beuchel*, p. 5–72; Konrad G. Gündisch, *op. cit.*, p. 245, 270–273, 407–408. Prima soție a lui Beuchel a fost tot o membră a familiei Eyben, nepoată a lui Fabian (una dintre fiicele Agnetei).

⁸ În luna decembrie a anului 1530 Forster este deja mort (Albert Berger, *op. cit.*, I, nr. 1233), în luna februarie a anului următor văduva lui încercând recuperarea integrală a averii familiei, confiscată de magistratul orașului. (*Ibidem*, nr. 1238).

⁹ Depozițiile martorilor în procesul condamnării la moarte a lui Wolfgang Forster, în Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, *Acte și scrisori din arhivele ardeleni*, partea I (1358–1600), București, 1911, p. 408–412. Sentința reginei Isabela, prin care care Thomas Wallendorfer este exonerat de orice vină pentru condamnarea la moarte a lui Forster, este dată la 18 iulie 1542 (*Ibidem*, p. 418).

¹⁰ *Ibidem*, p. 412.

orașul de origine al văduvei, în anul 1543, procesul dezvăluie prea puțin motivele acuzării ca trădător a lui Beuchel, insistând asupra implicării lui Wallendorfer în actul condamnării¹¹.

Privind retrospectiv putem considera anii '30 ca punct culminant al acumulării tensiunilor și divergențelor în cadrul comunității bistrițene; amplificarea resentimentelor debutează odată cu încercarea de asasinat a lui Valentinus Kugler, primul *apothecarius* cunoscut al orașului și *judex* în anii 1515, 1516 și 1520, reprezentantul marcant al „partidei” din care făcea parte și Wallendorfer¹². Implicarea lui Forster, adeptul „partidei” Eyben, în această încercare eșuată (soldată doar cu rănirea gravă a farmacistului) constituie, probabil, una dintre cauzele înverșunării de care a dat dovadă Wallendorfer în ceea ce îi privește pe Forster și pe susținătorii acestuia. Dincolo de orgolii, dorința de răzbunare sau pur și simplu *malitia*, cum mărturisesc documentele, aceste divergențe sunt generate de lupta pentru putere, putere care asigură controlul asupra minelor din Valea Rodnei. Exploatarea acestora devine una dintre îndeletnicirile profitabile pentru acei *cives* întreprinzători, care, independent de profesia practică (comerț la mare distanță, meșteșug), încearcă să își asigure beneficii și din administrarea acestora. (Beneficiile sunt substanțiale, dacă luăm drept exemplu, averile celor doi, Wolfgang Forster și Andreas Beuchel).

Momentul de maximă intensitate al acestor disensiuni este marcat și de impunerea interdictului asupra orașului de către episcopul Transilvaniei, Johannes Statilius în anul 1533 sau 1534. Părerile istoricilor sunt împărțite, după cum nu coincid nici în ceea ce privește cauza acestei censuri eclesiastice: măsurile luate de magistrat împotriva conventelor mendicante în anii 1530–1532, hotărârea sfatului de a se demola capela Sfântului arhanghel Mihail din curtea bisericii, aflată, de altfel, într-o stare avansată de degradare (și săvârșită în anii 1533–1534) sau chiar tulburătoarele conflicte concretizate în numeroase procese sunt motivele identificate de istoricii problemei¹³. Nu putem ști cu certitudine care dintre aceste fapte a determinat tocmai impunerea acestei *poena spiritualis medicinalis*¹⁴, căci documentele nu păstrează nici o informație în acest sens (probabil au concurat toate), singurele date cu privire la interdict fiind reflectate de Registrul de socoteli, care pentru anul 1534 consemnează cheltuielile făcute de oraș cu trimiterea la Alba-Iulia *ratione interdicti* a mai multor delegații (formate din membri ai sfatului), inclusiv a sumei de 300 de florini *in necessitatem civitatis*, destinată de fapt *reverendissimo episcopo Johanni Statilio*, potrivit unei note marginale¹⁵.

Deceniul al patrulea al secolului al XVI-lea se află, fără îndoială, sub puternica influență a lui Thomas Wallendorfer care, în calitate de *judex* (sau membru al magistratului), a reușit să mențină cadrul instituțional și autonomia orașului,

¹¹ Depozițiile martorilor în acest proces, în, Richard Schuller, *Andreas Beuchel*, p. 62–67, nota 86.

¹² Samuel Goldenberg, *op. cit.*, p. 70–74; Konrad G. Gündisch, *op. cit.*, p. 245, 273.

¹³ Richard Schuller, *Christian Pomarius*, p. 212–213; Otto Dahinten, *op. cit.*, p. 85.

¹⁴ Stephanus Sîpos, *Enchiridion iuris canonici*, ed. a II-a, Pécs, 1931, 953–957 (De interdicto).

¹⁵ Otto Dahinten, *op. cit.*, p. 236, nota 36.

asigurându-i buna guvernare (*res publica*), fără a fi prea mult deranjat de tensiunile și disensiunile din cadrul comunității, unele dintre acestea vizându-l chiar pe el.

De numele lui Thomas Wallendorfer se leagă și prima carte „adevărată” a orașului, numită de către istoricii veacului al XIX-lea „cea mai veche” (das älteste Ratsbuch), al cărei destin este singular în istoria scripturisticii urbane din Transilvania. Inițiată de Christian Pomarius (Baumgarten) în anul 532, la puțin timp după numirea sa în funcția de notar al orașului de către magistrat¹⁶, „cartea” va fi condamnată la distrugere în anul 1542, supraviețuind până astăzi într-o variantă „prelucrată”, care consemnează doar „faptele cu adevărat demne de a fi păstrate”¹⁷.

Liber civitatis (Stadtbuch, Ratsbuch) sau, mai riguros numit, registrul protocoalelor de ședință ale magistratului, reprezintă unul dintre cele mai importante documente pe care conducerea unui oraș le emite, pe lângă rolul practic de „memorie legal administrativă și arhivă notarială” având și unul simbolic, anume de reprezentare vizuală a ordinii politice din *civitas*¹⁸. Fără a apofunda subiectul legat de semnificația, conținutul, clasificarea acestor registre (există o întreagă bibliografie a problemei, mai puțin în cea românească, în ultimul timp încercându-se o recuperare a temei), menționăm faptul că cea mai precoce tentativă aparține orașului Cluj, al cărui magistrat, la sugestia plebanului, decide în anul 1380 introducerea unei „cărți” pentru consemnarea cauzelor de orice fel; se păstrează doar fragmentar, respectiv prima foaie cu câteva însemnări pe verso¹⁹, următorul registru păstrat începând cu anul 1516²⁰. Și pentru Bistrița se păstrează un registru/protocol mai vechi decât cel început în anul 1532, respectiv din anii 1517–1522, cu însemnări puține și aleatorii²¹, iar pentru Sibiu debutul se produce în anul 1522 și i se datorează lui Georg Reichersdorfer, notarul de atunci al orașului²².

¹⁶ Richard Schuller, *Christian Pomarius*, p. 190–194; Konrad G. Gündisch, *Christian Pomarius und diereformation in Nösnerland*, în vol.: *Luther und Siebenbürgen*, Hrsg. von Georg und Renate Weber, Köln, Wien, 1985, p. 115–121; Adinel Ciprian Dincă, *Urban literacy in medieval Transylvania*, în vol.: *Betwin public and private. Writing praxis in Transylvania during the XIII–XVII centuries*, coord.: Susana Andea, Cluj-Napoca, (2012), p. 140–141; Julia Derzsi, *Notarii orășenești la sașii din Transilvania în secolul al XVI-lea*, „Analele științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași”, Istorie, Serie Nouă, Tom LXVI, 2020, p. 120–121.

¹⁷ SJAN Cluj, Fond POB, Seria IIIa, Nr. 2. (Registrul orașului Bistrița pentru anii 1525–1545).

¹⁸ Măria Pakucs-Willcocks, *Sibiul veacului al XVI-lea. Rânduirea unui oraș transilvănean*, București, 2018, p. 67–72.

¹⁹ *Documenta Romaniae Historica, Seria C, Transilvania* [infra: *DRH, C*], vol. XV (1376–1380), întocmit de Susana Andea, Lidia Gross, Viorica Pervain, Adinel Dincă, București, 2006, p. 715, nr. 456, și *DRH, C*, vol. XVI (1381–1385), întocmit de Susana Andea, Lidia Gross, Adinel Dincă, București, 2014, p. 819–820, nr. 638.

²⁰ *Îndrumător în Arhivele Statului, Județul Cluj*, vol. II, București, 1985, p. 55–152.

²¹ SJAN Cluj, Fond POB, Seria III a, nr. 1.

²² Măria Pakucs-Willcocks, *Sibiul*, p. 67. Cu siguranță au existat tentative anterioare de redactare a unui Protocol al orașului, după cum o dovedește fragmentul păstrat din Statutul orașului Sibiu, din anul 1464 în vol.: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, 6. Band, Hrsg. von Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch, Bukarest, 1981, p. 170–171.

Să ne întoarcem la anul 1531, anul în care Christian Pomarius devine oficial notarul orașului, după moartea lui Thomas Angorinus, predecesorul său în această funcție²³. Activitatea lui Pomarius începe cu o mărturie extrem de personală, păstrată în original pe primele două pagini din „celebrul” *Formularium iuramentorum* și publicată de Trausch, în volumul al treilea din *Schriftsteller Lexikon*²⁴. Coligatul ce conține formulele de jurământ ale diferiților funcționari ai orașului, începând cu anul 1602, include la paginile 9–13 și o *Prefacio in librum civitatis per Christianum Pomarium*, din anul 1532²⁵. Ar fi interesant de analizat conținutul acestei *Prefacio*, care în mod obișnuit prezintă caracteristicile bune guvernări, principiile care stabilesc ordinea politică și susțin justiția, comparativ cu alte texte de acest tip din spațiul Universității săsești, și nu numai²⁶.

Cu sinceritate, într-o formulare care ilustrează formația sa umanistă, Pomarius mărturisește că imediat după ce a fost ales *in ... officio notariatus* de către domnii din senat, aceștia i-au cerut să noteze toate cauzele, sentințele, deciziile dezbătute și stabilite în propriile adunări în *libro civitatis pro eterna memoria*. Căutând cu atenție peste tot în consistoriu, constată că nu există o „carte” a orașului, ci doar însemnări răzlețe, scrise în dezordine (*tumultuarie conscriptus*), pentru pușini ani. Pentru a evidenția această carență nejustificată (decât poate de lene, neglijență, prostie sau dificultatea lucrării), Pomarius recurge, cum altfel, la exemplul oferit de antichitate: chiar și sciții, cei mai cruzi și sălbatici între popoare, au avut un Anacharsin (prinț scit care a vizitat Atena în timpul lui Solon), adică un înțelept al lor. Or, în oraș întotdeauna au existat oameni ageri și înțelepți, precum și notari, *viros non mediocriter eruditos*, care ar fi putut cu ușurință să îndeplinească această lucrare. După ce a aranjat într-o oarecare ordine toate actele și înscrisurile depistate în consistoriu, notarul este rugat de membrii sfatului „ca ceea ce a fost neglijat până acum, să îndeplinească el”. Pomarius a încercat să refuze (*tale quidem onus ab humeris meis declinare conabar*), însă domnii din magistrat și-au impus voința (*verum auctoritate eorum victus*), cu siguranță prin cuvântul lui Thomas Wallendorfer. În această situație, conștient că povara este mult prea mare pentru a putea fi dusă de un singur om, Pomarius adresează o rugămintă tuturor notarilor din oraș: ca fiecare, potrivit învățaturii sale, de îndată ce este descărcat de îndatoriri, să îl ajute în munca sa, căci răsplata, notează cu sarcasm, sau convingere,

²³ Testamentul lui Thomas Jo, castelanul cetății Ieciu, întocmit de notarul orașului Thomas Angorinus la data de 25 mai 1531, este, probabil, printre ultimele acte redactate de către acesta, vezi Lidia Gross, *Testamentul și funeraliile lui Thomas Jo, castelanul cetății Ieciu (1531)*, în vol. Lidia Gross, *Bresle și confrerii sau despre pietatea urbană în Transilvania medievală (secolele XIV–XVI)*, Cluj- Napoca, 2014, p. 39–64.

²⁴ Georg Daniel Trausch, *Schriftsteller Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, vol. III, Kronstadt, 1870, p. 70–71.

²⁵ Otto Dahinten, *op. cit.*, p. 383–384.

²⁶ O asemenea *Prefacio* regăsim și în Registrul orașului Bistrița pentru anii 1542–1562, semnată de Georgius Seraphini (SJAN Cluj, Fond POB, Seria IIIa, Nr. 3, f. 4), cu un text aproape identic cu cel din Protocolul orașului Sibiu, datat 1522, și datorat lui Georg Reicherstorffer (Mária Pakucs-Willcocks, „zu urkundt”, p. 17).

va veni de la Dumnezeu *in die illo. Amen*²⁷. Astfel începe colaborarea dintre Christian Pomarius și Thomas Wallendorfer, al cărei rezultat îl reprezintă cea mai veche „carte” a orașului, în care au fost consemnate cauzele, dezbaterile, sentințele, deciziile magistratului timp de un deceniu, majoritatea vizând „cazul Beuchel”. Nu întotdeauna reflectând realitatea, după cum vor declara potrivit județului, consemnările au fost considerate atât de primejdioase pentru liniștea orașului încât aceasta a fost sortită pierii, nu înainte ca cele „demne de a fi păstrate” *pro memoria* să fie extrase și copiate într-un alt registru.

Un proces mai puțin obișnuit: inculpatul este o „carte”

Nemulțumirile, mai mult sau mai puțin latente, pe care cele înscrise în Registrul orașului le-au provocat în comunitate, au izbucnit după moartea lui Wallendorfer (1541), adunarea reprezentanților Universității săsești ținută la Bistrița în februarie 1542, fiind urmarea acestei indignări generale. Cele petrecute la Bistrița cu acest prilej sunt reconstituite din însemnările atente ale lui Georgius Seraphini care, după plecarea lui Pomarius din oraș (imediat după moartea lui Wallendorfer, probabil nu întâmplător) preia oficiul notarial. Acum intră în scenă, în deplinătatea funcției, cel cărui îi datorăm versiunea păstrată a „cele mai vechi cărți” a orașului, Georgius Seraphini, care, răspunzând solicitării lui Christian Pomarius de a fi ajutat în munca sa, începe să emită acte încă din anul 1531, în calitate de *vicemgerens notarii Bistriciensis* (în același timp și *rector schole civitatis*)²⁸.

Există două variante complementare ale relatării faptelor: una succintă, sub forma unui act oficial, justificator al măsurilor decise (concretizate în 8 articole, asupra cărora vom reveni), emis de Universitatea săsească și care figurează în Registrul inițiat de Georgius Seraphini chiar în anul 1542²⁹ și alta, sub forma unei note explicative, mult mai detaliate, inserată ca introducere în ceea ce devine Registrul orașului pentru anii 1525–1541 (1545), prin copierea *manu propria* a consemnărilor considerate demne din vechiul protocol³⁰.

Așadar, în luna februarie a anului 1542, în casa sfatului (*consistorium*) din Bistrița, reprezentanții Universității săsești, anume Georgius Syweg, judele regal al orașului Sibiu, Michael Heggyes, *magister civium*, și Paulus Bolkasch, jude regal al orașului Sighișoara, Sigismundus Gemmarius și Johannes Hark, jurați ai orașului Brașov, Andreas Zabo, jurat al orașului Sibiu, Urbanus și Quirinus Pelliones, jurați ai orașului Mediaș, prezenți în calitate de jurați *specialiter deputati, electi et missi*, au o

²⁷ Georg Daniel Trausch, *op. cit.*, vol. III, p. 71.

²⁸ Testamentul văduvei lui Petrus Moldner din Bistrița (17 august 1531) se numără printre primele acte redactate de Georgius Seraphini, în această calitate (SJAN Cluj, Fond POB, Seria Ia, Nr.1146); Albert Berger, *op. cit.*, vol. I, nr. 1254.

²⁹ SJAN Cluj, Fond POB, Seria IIIa, Nr. 3, f. 1.

³⁰ SJAN Cluj, Fond POB, Seria IIIa, Nr. 2, f. 1.

misisune deloc ușoară. Convocați pentru a dezbate și aplana cauzele iscate între împiriciniți, îndeosebi cele declanșate de condamnarea la moarte a celor doi foști juzi ai orașului (Wolfgang Forster și Andreas Beuchel), aceștia se confruntă cu o situație insolită, deoarece alături de răposatul Thomas Wallendorfer, acuzatul principal pentru nesfârșitele dispute din oraș, este identificat încă un vinovat, anume „cartea” orașului, a cărei condamnare este cerută cu vehemență de reprezentanții comunității. Cine sunt aceștia? În primul rând, Vincentius Pello (Kürschner), fost *judex* și membru al magistratului³¹, Petrus Regeni, Sigismundus Sellator (Sattler) și Agneta, văduva lui Wolfgang Forster³², prezenți pentru a-și susține propria cauză și, de asemenea, Wolfgang Awer și Johannes Sartor, prezenți în numele răposatului Beuchel. Acești *exponentes* sunt reprezentanți ai elitei urbane, toți (actuali sau foști) membri ai sfatului (desigur, cu excepția văduvei), care s-au situat în confruntările „politice” în partida Eyben, alături de Forster și Beuchel, așadar adversari constanți ai lui Wallendorfer.

Ei se plâng *gravi cum querella* că în timpul „iudicatului” lui Thomas Wallendorfer, s-au întâmplat multe fapte împotriva lui Dumnezeu și a dreptății, pornite din ură, ranchiună și răzbunare, anume: unii nevinovați au fost condamnați la moarte, alții au fost nevoiți să părăsească orașul, (devenind pribegi), iar asupra altora s-au revărsat multe injurii. Și pentru că acestea nu au fost de ajuns, pentru a-și satisface sufletul, judele a pus, pe ascuns și neștiut ca aceștia să fie trecuți în „cartea” orașului (*in librum actuarium civitatis*) ca trădători, răuvoitori și pătați de rușine (*tamquam proditores, malevolos et ignominiosos*) știrbindu-le onoarea și numele nu numai lor, ci întregului neam (*in derogamine honoris et nominis ipsorum ac tocius genealogie*). În consecință, cer judecătorilor delegați ca veridicitatea celor înscrise în registru să fie verificată, prin chestionarea, cu atenție, a judeului, juraților, seniorilor și centumvirilor orașului, iar dacă aceasta se confirmă, sunt gata să se supună judecății, iar dacă nu, atunci doresc să fie șterși și scoși *de tali libro*. Drept urmare, judecătorii delegați solicită aducerea „cărții” în fața lor și, în prezența reprezentanților orașului, este citită de către notarul desemnat (anume Georgius Seraphini) fiecare consemnare cu privire la reclamanți (*exponentes*) pentru a putea fi stabilită autenticitatea acesteia.

³¹ Vincentius Kürschner (Pello, Sewcs), unul dintre reprezentanții importanți ai patriciatului întreprinzător, membru al sfatului (în anii 1525–1526), *judex* al orașului (în anii 1527, 1540, 1548–1551.), a fost un apropiat statornic al lui Andreas Beuchel, ceea ce i-a atras adversitatea lui Thomas Wallendorfer. Albert Berger, *op. cit.*, vol. I, nr. 1723, 1854, 1920, 1971, 2029. O reconstituire succintă a biografiei sale, fiind executor testamentar al testamentului văduvei lui Petrus Moldner, la Lidia Gross, *Testamentul doamnei Agnes, văduva lui Petrus Moldnerdin Bistrița (1531)*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu»”, Series Historica, LXII, 2023, p. 67–86.

³² Agneta, mai puțin cunoscută decât sora sa Ursula (celebră datorită testamentului ei, 1512) poate fi considerată reprezentanta cea mai de seamă a ramurii feminine din familia Eyben. Vicesitudinile vieții la care a fost supusă în calitate de văduvă a lui Wolfgang Forster nu au înfrânt-o până la moartea ei, survenită în anul 1548, luptând pentru reabilitarea defunctului ei soț și redobândirea averii confiscate. Richard Schuller, *Wolfgang Forster*, p. 30–31; Konrad G. Gündisch, *Das Patriziat*, p. 270–273; Lidia Gross, *Testamentul doamnei Ursula Meister Paulin: reflecții pe marginea unui document de la începutul secolului al XVI-lea*, în Lidia Gross, *Bresle și confrerii*, p. 22–23.

După prezentarea și discutarea fiecărui „caz” reprezentanții Universității săsești și ai orașului, constatând că nici unul dintre ei (exponenți) nu se face vinovat în vreun fel de nici una dintre faptele înscrise, fiind demni de încredere, cinstiți și cu faimă/reputație curată, decid ca nu numai aceștia, ci toți oamenii de orice condiție, care au fost cuprinși pe nedrept în „cartea”, orașului să fie scoși, șterși, iar aceasta să fie încredințată focului, considerată înscris dușmănos. (Nu putem să nu sesizăm jocul de cuvinte la care recurge notarul: *liber ille tamquam inique scriptus igni demandare debeat*). Totuși, deoarece Registrul cuprindea și alte multe cauze, plângeri și decizii, considerate demne de a fi păstrate, judecătorii delegați și reprezentanții orașului, decid ca acestea să fie extrase din „cartea” veche și trecute (*inscribi*) într-un alt codice³³.

Ceea ce s-a și înfăptuit prin sânguinta lui Georgius Seraphini, care încearcă să realizeze o replică fidelă a „vechii cărți”, notând ceea ce a fost preluat de predecesorul său, Pomarius, din însemnări mai vechi (din anii 1525, 1526, 1528, 1530, 1531) și ceea ce a extras el din consemnările lui Pomarius, respectiv cele demne de a fi păstrate în memorie, cu începere de la anul 1532. Consemnările lui Seraphini se opresc la anul 1537 (inclusiv), celelalte până la anul 1541 (inclusiv), fiind omise, *ob futuram pacem et tranquillitatem*, deoarece nu erau altceva, după cum însuși consemnează, decât imbold pentru ceartă și discordie³⁴.

În finalul însemnărilor, Seraphini notează: *hactenus ex secundo libro quoque scitu digna, per me Georgium Seraphini huius civitatis notarium, fide et bona consciencia diligentissime transcripta sunt*³⁵. (Până în acest loc sunt transcrise din a doua carte, cu bună cunoaștere/sau conștiință curată și cu multă atenție, cele considerate demne). Este un mesaj care, dincolo de rolul concret, de informare, relevă ceea ce noi numim deontologie profesională. Desigur, se poate discuta și despre gradul de subiectivitate sau obiectivitate de care a dat dovadă notarul în selectarea celor „demne” (dacă aceasta i se datorează doar lui, și nu a fost o decizie a adunării); este un alt aspect deloc secundar în aprecierea surselor și de aici discuția poate fi extinsă la modul în care ne raportăm, astăzi, la ceea ce izvoarele ne oferă și, în consecință, la gradul de credibilitate/adevăr al reconstituirii istorice.

Însemnarea mai atrage atenția asupra unui aspect: notarul consideră „cartea” din care a copiat ca fiind a doua (*ex secundo libro*), ceea ce presupune existența anterioară a unei „cărți” a orașului, în ciuda afirmației (poate exagerate) a lui Pomarius. Probabil este vorba despre (sau fragmente din) Registrul pentru anii 1517–1522, amintit deja, singurul anterior ce se mai păstrează.

Rolul lui Seraphini în salvarea conținutului Registrului, chiar dacă sub o formă trunchiată și filtrată, este incontestabil. Istoricul Richard Schuller nota, de altfel, în

³³ SJAN Cluj, Fond POB, Seria IIIa, Nr. 2, f.1.

³⁴ *Hactenus ex veteri illo libro omnes causarum materie memorie videlicet digne diligentissime manuscripte sunt librique igni consumptus est. Ab hoc itaque tempore usque annus 1542 nil aliud quam fomites iurgiorum et discordiam actium erat, quod ob futuram pacem et tranquillitatem penitus omissum est.* SJAN Cluj, Fond POB, Seria IIIa, Nr. 2, f. 42.

³⁵ SJAN Cluj, Fond POB, Seria IIIa, Nr. 2, f. 48.

anul 1895 că fără profunđa înțelegere și pricepere a notarului, căruia se cuvine să-i fim recunoscători, am fi fost lipsiți de multe informații, nu numai legate de procesul Beuchel, ci și privind viața comunității³⁶.

Condamnarea „cărții” orașului din anul 1542 a atras atenția istoricilor, abordarea făcându-se adiacent temei cercetate (în studii consacrate unor peronaže din epocă, sau în monografiile ale orașului). După știința noastră, singurul studiu aplicat cu specificitate subiectului este cel semnat de Kiss András în anul 1974, cu titlul „*Seleționare de arhivă*” din interes obștesc (*Contribuții la istoria arhivelor din Transilvania*)³⁷, subiectul fiind tratat strict din perspectivă arhivistică (este ceea ce și-a propus, de altfel, autorul).

Episodul desfășurat la Bistrița în anul menționat necesită o privire mai cuprinzătoare, sub multiple aspecte, dintre care menționăm: rolul instituțiilor urbane și al Universității săsești în detensionarea situației, deciziile luate (le vom discuta în cele ce urmează) și eficiența acestora, elementele bunei guvernări (principii de drept, influențe, adaptări), rolul memoriei în formarea și conservarea identității urbane, onoarea ca atribut caracteristic, virtute umană esențială (id est a orășeanului, cetățeanului), sau infrațiunea injuriei (calomniei), cea care atentează, de obicei, la știrbirea bunului renume³⁸. De exemplu, ne putem întreba de ce au cerut exponenții ștergerea numelor lor din „cartea” orașului, din moment ce tot urma să fie distrusă? Responsabilă pentru această cerință este demnitatea, onoarea (*honor*), asociată numelui (și prin extensie, familiei, neamului, *genealogiae*) a cărei integritate trebuie apărată cu orice preț. Or, ștergerea numelor echivalează cu o decizie luată după încă o dezbateră a faptelor înscrise în Registru, reprezintă un act cu valoare juridică, care îi exonerează de orice vină. Independent de distrugerea „cărții”, exponenții (reclamanții) doresc să le fie recunoscută nevinovăția, onoarea lor să fie reabilitată public, pentru ca astfel să își redobândească calitatea de *cives*, averile pierdute (confiscate, nu trebuie neglijată motivația economică) și locul ce li se cuvine în comunitate.

Pentru armonia, pacea și liniștea comunității

Considerând că distrugerea Registrului nu este suficientă pentru aplanarea tensiunilor, reprezentanții Universității săsești și ai orașului, în frunte cu Valentinus Kugler (alias Schneider, Zabo), *judex* începând cu anul 1540³⁹, decid, în opt articole, câteva măsuri *recione perpetue concordie, pacis et tranquillitatis inter dictos dominos*

³⁶ Richard Schuller, *Andres Beuchel*, p. 41.

³⁷ András Kiss, „*Seleționare de arhivă*” din interes obștesc (*Contribuții la istoria arhivelor din Transilvania*), în vol.: *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 464–475.

³⁸ Despre infrațiunea injuriei, vezi Julia Derzsi, *Delict și pedeapsă. Justiție penală în orașele săsești din Transilvania în secolul al XVI-lea*, Cluj-Napoca, 2022, p. 265–270.

³⁹ Valentin Kugler (Schneider, Zabo), jude al orașului în anii 1540–1542. Albert Berger, *op. cit.*, vol. I, nr. 1439, nr. 1482, nr. 1526.

Bistriciensis ac totameorundem communitatem, justificarea acestora fiind expusă într-un limbaj metaforic, datorat probabil lui Seraphini: deoarece „o mică scânteie aprinde numeroase focuri și, în cele din urmă, un incendiu de nestăvilit”⁴⁰ este necesară, bine înțeles, cu ajutorul lui Dumnezeu, găsirea unui antidot care, în cazul de față, se concretizează în cele mai drastice decizii cu caracter obligatoriu și inviolabil pentru toți locuitorii orașului, indiferent de statutul social (*ab omnibus cuiuscumqueconditionis hominibus inviolabiliter observandam ... duximus*)⁴¹. Stabilite cu acordul întregii Universități săsești (*de voluntate tocuis universitatis saxonum Transsilvanie*), cele opt articole sunt înscrise, ca o garanție suplimentară, în noul Registru (*ad uberiozem cautelam, dicte civitatis novo libro et prothocollo duximus inscribendi et inserendi*), cel inițiat de Georgius Seraphini în anul 1542, gest simbolic și sugestiv pentru un nou început, deoarece cartea orașului are și un rol reprezentativ, de imagine vizuală a bunei guvernări (gute Ordnung), care asigură stabilitatea comunității. Alături de libertățile și privilegiile orașului, cele opt articole consemnate configurează noua ordine constituțională pe care comunitatea este obligată să o respecte *in perpetuum*⁴².

Primus. Dacă cineva, de acum înainte, dintre juzii, cetățenii, sau din comunitatea orașului Bistrița, ar fi descoperit că îndrăznește să provoace el, sau prin intermediul altcuiva, dezbinare, neînțelegeri, conflicte (*ullas, discordias, dissensiones et controversias*), care pot periclita în vreun fel orașul, acela trebuie pedepsit cu pedeapsă de neiertat prin decapitare și pierderea tuturor bunurilor sale, ca tulburător al păcii și unității publice.

Secundus. Dacă cineva (vreun om, de orice condiție ar fi) ar avea știință (ar afla), direct, sau prin intermediul altcuiva, că ar putea exista disensiuni, neînțelegeri în oraș, între jude, cetățeni (jurați), sau în comunitate, și acel om, nu a făcut cunoscut judeului, juraților, sau oricăruia dintre cei interesați de acest lucru (pe care îi privește acest lucru), și, există suficiente dovezi că a știut, acela să fie pedepsit, de asemenea, cu pedeapsă de neiertat, prin decapitare și pierderea bunurilor.

Tertius. Dacă cineva ar auzi sau ar vedea *pro certo* (cu certitudine) că cineva ar prejudicia sau păgubi, în orice fel, bunurile judeului, juraților sau ale întregii comunități, și nu ar da la iveală acest fapt, acela să fie pedepsit cu pedeapsa mai sus menționată, de neiertat, pentru a fi un exemplu acum și tuturor urmașilor care vor fi în viitor.

Quartus. Dacă cineva, ar auzi, ar vedea sau și-ar da seama *pro certo* că veniturile orașului Bistrița și ale pertinențelor lui, sunt strânse pe nedrept sau înstrăinate, sau ar fi strânse în locurile și dățile la care nu se cuvine, și nu ar da la iveală acest lucru judeului sau oricăruia dintre cei interesați de acest lucru, acela trebuie pedepsit, ireparabil (*irremissibiliter*) cu decapitarea și pierderea tuturor bunurilor.

⁴⁰ *Omnibus constat quod ex parva scintilla sepe numero ingens et inextingibili oritur incendium*. SJAN Cluj, Fond POB, Seria IIIa, Nr. 3, f.1. Formularea trimite la cuvintele lui Q. Curtius Rufus (sec. I): *parva scintilla excitavit magnum incendium*.

⁴¹ SJAN Cluj, Fond POB, Seria III-a, Nr. 3, f.1.

⁴² *Ibidem*, f.1 și f. 2.

Quintus. Oricine, fie jude, jurat al orașului, sau om de orice condiție, ar dezvălui sau ar trăncați fără rost (*effutiverit*) despre secretele consiliului, și este dovedit, acela să fie pedepsit cu pedeapsa mai sus scrisă, prin decapitare și pierderea tuturor bunurilor.

Sextus. Cetățenii care au jurat (*cives iurati*) și chiar întreaga comunitate, de la cel mai mare la cel mai mic (*a maximo usque ad minimum*) sunt datori cu supunere totală (*obedientia*) și credință deplină (*fidelitas*) față de domnul jude și jurații (*iuraticives*) aflați în funcție (*pro tempore constitutis*) în toate îndatoririle publice legiuite și cinstite, după rânduiala și obiceiul celorlalți sași din Transilvania, sub pedeapsa mai sus scrisă.

Acest articol relevă, în opinia noastră, practica jurământului colectiv specifică orașelor germanice, semnificația și valoarea zilei în care acesta este depus (*Schwörtag*), fiind evidențiată în istoriografia germană: este ziua în care comunitatea urbană își ia din nou un angajament general de fidelitate față de magistratul ales, dar și de respectare a dreptului urban local⁴³.

Septimus. Dacă cineva dintre numiții domni din Bistrița, sau dintre oricare alții, de orice condiție ar fi, care prin voința și chibzuirea noastră au fost șterși și scoși din vechea „carte” a orașului, s-ar mai opune (ar obiecta) în legătură cu pierderea onoarei (pe care înscrierea în vechea „carte” a provocat-o), acela să fie pedepsit, fără iertare, cu plata a o sută de florini, din care, o treime (*tercialitas*) să revină Universității săsești, a doua treime, judeului orașului Bistrița aflat în funcție, și ultima treime, celor care sunt pentru înțelegere și unitate. Cine sunt cei ce garantează armonia și unitatea comunității? Formula generală și echivocă pentru noi, dar probabil suficient de explicită pentru omul epocii, nu ne îngăduie afirmații mulțumitoare și definitive. Se referă la garanția asigurată doar de instituții (magistrat, centumviri, Universitate), sau și de către membrii comunității? Un an mai târziu, în depozițiile martorilor citați la Cluj, în procesul intentat de Martha Theremy, văduva lui Andreas Beuchel, pentru reabilitarea răposatului său soț, suma de o sută florini stabilită ca pedeapsă, apare împărțită astfel: 50 de florini judeului domnilor sași (*judici dominorum Saxonum*) și aici îl presupunem pe judele regal al Sibiului, și 50 de florini celor care și-au pierdut onoarea din cauza injuriilor și calomniei⁴⁴. Mai multe întrebări se ridică provocator: s-a renunțat la decizia inițială, stabilită în anul 1542, și dacă e așa, de ce? Varianta declarată de martorii prezenți la proces, toți din Cluj (sunt între ei reprezentanți ai magistratului) se datorează „memoriei trecătoare”, sau reprezintă forma în care informația a fost receptată de către aceștia? Nu putem exclude nici varianta în care formula eliptică utilizată în anul 1542 să-i vizeze pe cei care au avut de suferit din cauza defăimărilor nefondate (cum sugerează depozițiile martorilor convocați la Cluj

⁴³ Despre importanța jurământului colectiv, vezi Pierre Michaud-Quantin, *Universitas. Expression du mouvement communautaire dans le Moyen Age latin*, Paris, 1970, p. 233–245; Eberhard Isenmann, *Die deutsche Stadt imMittelalter (1150-1550)*, 2. Auflage, Köln, Weimar, Wien, 2014, vol. I, p. 145–147.

⁴⁴ Richard Schuller, *Andreas Beuchel*, p. 66.

în anul 1543), deoarece într-un proces de calomnie, acuzatul este supus și la plata unei amenzi (*amenda lingue*), din care o parte (o treime) revine părții vătămate.

Octavus et ultimus. De acum înainte, judele, jurații precum și comunitatea în întregul ei, trebuie să trăiască în bună pace și în dragoste fraternală, de asemenea sunt datori să respecte legile regatului potrivit libertăților și obiceiurilor, după cum cere dreptul fiecăruia dintre orașele săsești din Transilvania, să administreze justiția/dreptatea în mod legal, să se conformeze celorlalte orașe săsești din Transilvania (ucurându-se în comun de aceleași privilegii și prerogative), în ceea ce privește alegerea magistratului, colectarea dărilor (*byrsagyorum*) și apelul (*appelacione*) și, în general, în orice rânduire publică, *sub pena provincialis* (pedeapsa dată de provincia Sibiu), oricât de mică ar fi încălcarea acestora.

Încheierea pentru cele opt articole conturează, prin referința la grația divină și *respublica* cerească, la *Christos servator et arbiter noster* (salvator/paznic și arbitru/judecător al nostru), imaginea ideală spre care tinde orașul medieval în încercarea de a transpune în secol modelul vieții eterne. (Chiar și numărul obișnuit de 12 membri ai sfatului este o trimitere la cei 12 apostoli)⁴⁵. Rolul autorității, evidențiat în cele opt articole, este de a oferi cetățenilor „supuși” (*subditi*) o viață fericită (*beata vita*), și aceasta devine posibilă doar printr-o bună guvernare, legitimată (ideologic) prin recursul la binele comun și pace⁴⁶.

Observăm că pedeapsa prin decapitare, este prevezută în șase situații, a căror gravitate (din punct de vedere juridic) este diferită; nu numai la Bistrița măsurile luate pentru binele comunității sunt atât de represive (din perspectiva noastră): de exemplu, în Statutul adoptat la Sibiu, în anul 1541, în noul context politic, este stabilită pedeapsa cu moartea pentru oricine ar atenta la libertatea orașului (Statt Fraytumb), indiferent că este locuitor al orașului sau străin (der soll mit nichts mer czalen, als mit seyner Haupt)⁴⁷.

Fără a dezvolta o analiză detaliată a articolelor, menționăm câteva aspecte care relevă semnificația acestora atât pentru istoria orașului Bistrița, cât și a Universității săsești. Deși majoritatea articolelor vizează pacificarea și disciplinarea socială a comunității bistrițene, deci au un caracter particular/local, acestea dobândesc totodată și un caracter general, comun, prin permanenta raportare la „celelalte orașe săsești din Transilvania”. Aceste decizii evidențiază caracterul integrator al Universității, coeziunea acestui *corpus* teritorial (Gebietskörperschaft), care beneficiază de aceleași libertăți și privilegii și, în același timp, este supus acelorași obligații, îndatoriri (fiscale, militare), cu o justiție proprie aplicată de instituții ierarhic organizate, într-o perioadă în care consolidarea unității se materializează prin uniformizarea statutelor municipale și ale breslelor (care din deceniul patru al secolului al XVI-lea formează uniuni în cadrul aceleiași profesii) și, nu în cele din urmă, printr-un regulament unitar de funcționare al noii biserici reformate (luterane).

⁴⁵ Mária Pakucs-Willcocks, *Sibiul*, p. 27.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 53–55.

⁴⁷ Friedrich Schuller von Libloy, *Merkwürdige Municipal-Constitutionen der Siebenbürger Szekler und Sachsen*, Hermannstadt, 1862, p. 71.

Concepte precum *pax*, *unio*, *concordia*, *fraterna amor*, invocate ca principii/fundamente ale guvernării (*reipublice*) sunt specifice teoriilor politice din secolele al XV-lea și al XVI-lea, de asemenea, *obedientia* și *fidelitas*, prin care se justifică relația dintre autoritate, reprezentată de magistrat, și cetățenii „supuși”, o relație menită să asigure binele tuturor⁴⁸. Sunt concepte care configurează o adevărată ideologie politică, specifică epocii, a căror sursă o depistăm adesea în „tradiția” pe care scrierile antichității o oferă omului medieval și umanistului deopotrivă. Un exemplu revelator: pornind de la Cicero, Sfântul Augustin face distincția, de o manieră aproape poetică între *urbs* (în sens concret, de așezare, poziție topografică, clădiri etc.) și *civitas*, afirmând: „așezarea (*urbs*) poate fi distrusă de barbari, în schimb, orașul (*civitas*) este indestructibil, deoarece acesta este în oameni, nu în ziduri”⁴⁹. Desigur că această accepțiune evoluează dar ea surprinde ceea ce rămâne caracteristic orașului medieval (și nu numai): importanța elementului uman, care formează colectivități (*communitates*) ce trăiesc după o *justitia communis* și posedă un *jus civile*, definit ca dreptul ce se aplică într-un oraș dat, stabilit de către oamenii din acel oraș, prin voința comună. Voința colectivă (*voluntas*), exprimată în dreptul civil printr-o majoritate cantitativă (voința majorității membrilor ce formează acea *universitas*), recursul la obicei (*consuetudo*), ca formă de manifestare a acesteia, dreptul de proprietate colectivă (posesia și gestionarea bunurilor comune) sunt concepte specifice colectivităților⁵⁰, pe care le regăsim ca atare și în textul acestor articole stabilite din voința și consensul Universității săsești (ce include și orașul Bistrița reprezentat de judele și jurații săi, prezenți la hotărârea deciziilor).

Aceste măsuri luate pentru asigurarea unui cadru favorabil bunei guvernări în orașul Bistrița (disciplinarea comunității, instaurarea liniștii și a păcii) dobândesc valoarea unui *exemplum* intimidant pentru toți locuitorii Universității, odată difuzate și cunoscute.

În continuarea acestor articole, dar pe o pagină nouă, Seraphini consemnează, sub forma unei introduceri, importanța „cărții” orașului, un text, probabil standard, deoarece îl regăsim aproape identic și în „cartea” orașului Sibiu, inițiată în anul 1522 de către notarul Georgius Reicherstorffer⁵¹. Sunt detectabile idei perene, dar și teorii specifice gândirii politice umaniste: fragilitatea memoriei, necesitatea fixării în scris *in codicem seu prothocollon* a tuturor sentințelor date, fie definitive, fie provizorii (de împăciuire), pentru ca pricinile nerezolvate să nu tulbure armonia comunității, deoarece disputa (*lis*) este însoțită întotdeauna de nefericire (*miseria*). Recurența termenului *miseria*, ca antonim al „fericirii”, (*beatitudo*) are menirea de a amplifica

⁴⁸ Încă din veacul al XIV-lea buna guvernare a unui oraș constituie o preocupare constantă a juriștilor. Bartolus de Saxoferrato (1314–1357), de exemplu, afirmă în „Tractatus de regimine civitatis”: *Pax et unio civium debetesse finalis intentio regentis*. Apud Eberhard Isenmann, *op. cit.*, vol. I, p. 214, nota 338.

⁴⁹ Apud Pierre Michaud-Quantin, *op. cit.*, p. 111.

⁵⁰ Despre caracteristicile unei colectivități, vezi Pierre Michaud-Quantin, *op. cit.*, p. 271–285.

⁵¹ Mária Pakucs-Willcocks, „*zu urkundt*”, p. 17.

importanța acordată instituțiilor a căror bună funcționare asigură combaterea acesteia. Astfel, precum bolile corpului uman își au antidotul, așa și divergențele și discordia, deci nefericirea, pot fi înlăturate prin lucrarea prudentă și iscusită a *respublice*. Corpul mistic transpus corpului social, lupta contrariilor (bine-rău, în acest caz, *morbs-antidotum*), fericirea, ceea ce este sănătos/folositor (*saluber, salubris*), aplicarea justiției în mod egal (*equa iusticie officii execucione*), sunt câteva dintre conceptele esențiale, vehiculate în epocă în legătură cu buna guvernare a comunității și pe care le regăsim în textul justificator. Desigur că analiza poate fi extinsă pentru a depista sursele teoretice ale textului, eventual autorul acestuia, gradul/nivelul de originalitate (este la origine un produs de import/al lumii germane apusene, sau autohton ?), difuzarea, preluarea lui în „cărțile” altor orașe săsești (pe lângă Sibiu și Bistrița) etc. cu un real folos pentru nuanțarea rolului pe care Universitatea săsească l-a avut ca instituție integratoare și unificatoare. (Este posibil, ca textul sibian să i se datoreze chiar lui Reicherstorffer, cu studii la Viena și Padua)⁵². Finalul textului subliniază obligația notarului orașului de a consemna *diligenter et accurati* deciziile luate *in pretorio* pentru fiecare caz în partidar, spre deosebire de textul înscris în „cartea” Sibiului, acesta omite (intenționat sau nu) referirea concretă la instituțiile decizionale/implicate în luarea acestora, respectiv, *senatus* (magistrat) și *domini provinciales* (reprezentanții provinciei sibiene).

Este un preambul cu caracter oficial, care reproduce concepte, idei, universal acceptate și vehiculate cu privire la buna guvernare și rolul instituțiilor urbane în această privință, dar și la importanța fixării în scris a legilor, decretelor și sentințelor stabilite de către acestea, în care ideile proprii ale notarului sunt dificil de surprins.

Concepția lui Seraphini în ceea ce privește bunul mers al „treburilor publice”, probabil nu originală, configurată prin studiile urmate la Wittenberg și Viena⁵³, o regăsim, însă, într-o scurtă însemnare, aproape ascunsă, de pe coperta interioară a Registrului salvat, transcris de el, ca o posibilă replică la ceea ce conducerea autoritară și arbitrară a lui Thomas Wallendorfer, cu toate consecințele ei, a însemnat pentru orașul Bistrița⁵⁴: pentru a avea un oraș frumos/desăvârșit sau o guvernare desăvârșită (*pulchra respublica*) este nevoie de trei condiții: consens (*plebis sensus unus*), un singur suflet (*anima una*) și voință deplină (*voluntas integra*). Menționăm faptul că prin *respublica* juriștii evului mediu târziu defineau nu numai „treburile statului”, sau „instituțiile publice” ci și un oraș care se guverna singur având libertatea de a emite legi și statute⁵⁵. (Mai recent, unii istorici vorbesc despre un „republicanism” medieval). Pentru a conserva această guvernare, sau oraș desăvârșit este nevoie de putere (*Rempublicam autem conservari per potestatem necesse est*). Este vorba de autoritatea, puterea oficială (pe care o funcție publică o conferă unei persoane),

⁵² Julia Derzsi, *Notarii orășenești*, p. 114.

⁵³ *Ibidem*, p. 116.

⁵⁴ SJAN Cluj, Fond POB, Seria III-a, Nr. 2; Richard Schuller, *Andreas Beuchel*, p. 69, nota 113.

⁵⁵ Eberhard Isenmann, *op. cit.*, vol. 1, p. 214–235; Mária Pakucs-Willcocks, *Sibiul*, p. 53–55.

singura capabilă să asigure ordinea (socială, politică) într-un stat i.e. oraș. Desigur, cele trei condiții care fac posibilă *pulchra respublica* sunt darurile lui Dumnezeu, după cum și puterea invocată provine tot de la deținătorul și păstrătorul tuturor celor existente, *civitas dei* fiind modelul ideal după care încearcă să se organizeze și să funcționeze comunitățile în secol. Observăm concentrată în aceste rânduri o adevărată teorie politică care nu o contrazice pe cea oficială, înscrisă în registru, o completează doar, ilustrată de concepte extrase, cu siguranță, din scrierile vremii, ce reflectă formația intelectuală a acestui notar, care dincolo de îndeplinirea conștiincioasă a oficiului asumat, își îngăduie anumite „libertăți de exprimare”: notițele de pe coperta interioară a Registrului nr. 2, cea menționată, și cea despre încercarea de asasinat a lui Valentinus Kugler, sau însemnarea din anul 1542, care relatează un moment dramatic din viața orașului, din Registrul de socoteli (din anii 1539–1546), pe care Radu Constantinescu o atribuie lui Pomarius)⁵⁶.

Asupra figurii lui Georgius Seraphini, notar al orașului Bistrița între anii 1542–1563, și rector al școlii, istoricii nu s-au aplecat cu foarte multă dăruire: interesul a fost captat de Christian Pomarius, cel care prin activitatea sa (de notar, organizator al arhivelor la Bistrița, Sibiu și Brașov) a depășit hotarele orașului său natal, fiind considerat în istoriografia săsească „un mare reformator și umanist”⁵⁷. Revenit la Bistrița după studii la Wittenberg și Viena⁵⁸, Seraphini se afirmă ca *vicegerens* al notarului Pomarius, începând cu anul 1531; a preluat oficiul notarial, ca notar jurat⁵⁹, un deceniu mai târziu, într-un moment complicat din istoria orașului, nu numai din cauza contextului politic, ci și al tulburărilor interne. Personalitatea lui Seraphini se configurează prin munca sa desfășurată mai mult de două decenii în slujba orașului: a întocmit acte emise de magistrat, a participat la ședințele acestuia completând cu rigurozitate Registrul orașului începând cu anul 1542, a copiat nu numai din vechea „carte” a orașului, salvând, astfel, o bună parte din „memoria” comunității, ci și numeroase acte (primite sau emise de magistrat) păstrate în așa numitul Copialbuch etc., a fost rector al școlii. Ultimul document redactat (în limba germană) de Seraphini, ca notar, datează din 5 martie 1563⁶⁰, succesorul său fiind Mathias Henrici (sau Henricus,

⁵⁶ Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 190 și p. 240–241. Este vorba despre solidarizarea întregii comunități pentru a i se putea plăti lui Petru, voievodul Moldovei, cei 8.800 de florini solicitați grabnic, sub amenințarea distrugerii orașului și a împrejurimilor (*suburbia, pagos et villas omnes incendio mandare*), a uciderii copiilor și bătrânilor, și trimiterea celorlalți oameni ca pradă de război, turcilor și tătarilor (*populum in predam Turcis et Tartaris destinare, senes et infantulos gladio interimere facere*).

⁵⁷ Richard Schuller, *Christian Pomarius*, p. 185–246; Konrad G. Gündisch, *Christian Pomarius*, p. 114–134.

⁵⁸ Szabó Miklós, Tonk Sándor, *Érdélyiek egyetemjárása a korai újkorban (1521–1700)*, Szeged, 1992, p. 65, nr. 633. Figurează în anul 1524 la universitatea din Wittenberg, iar în anul 1525, la Viena, studiile fiind susținute de către sfatul orașului, notează cei doi autori.

⁵⁹ SJAN Cluj, Fond POB, Seria IIIa, Nr. 3, f. 5.

⁶⁰ Albert Berger, *op. cit.*, vol. II, nr. 2803.

care a studiat la colegiul din Braşov)⁶¹. În acelaşi an (1563) Seraphini este numit/confirmit paroh în Jelna (Senndorf)⁶². Am reţinut aceste câteva aspecte din viaţa lui Seraphini, considerându-l personajul principal în „salvarea” vechiului Registru al oraşului; modul în care a recuperat şi a copiat „faptele demne” (după epurarea decisă în adunarea Universităţii) relevă conştiinţa funcţiei asumate şi totodată calităţile profesionale necesare acestei „arte”, fundamentate în cazul lui pe o temeinică formaţie intelectuală.

Câteva consideraţii finale

Discuţia despre cele opt articole adoptate la începutul anului 1542 de către Universitatea săsească pentru instaurarea ordinii şi armoniei sociale în oraşul Bistriţa, necunoscute (neanalizate) până acum, poate fi, desigur, lărgită; este important să reţinem că ele, fundamentate juridic, acţionează asemenea unei legi a cărei respectare, *in perpetuum*, este impusă tuturor celor ce alcătuiesc comunitatea, completând astfel seria regulamentelor (sau constituţiilor) urbane din spaţiul transilvan, nu foarte numeroase pentru epoca dată.

Au fost elaborate într-un context special, determinat nu numai de factorii externi (o nouă situaţie politică, reorganizare instituţională a ceea ce avea să devină principatul Transilvaniei, suzeranitatea otomană etc.) ci şi de situaţia internă cu care se confrunta comunitatea oraşului Bistriţa. Intervenţia Universităţii săseşti, ca instanţă superioară a saşilor din Transilvania, se înscrie în politica acestei alianţe urbane de consolidare a legăturilor dintre toţi membri săi, de integrare, de uniformizare a regulilor şi constituţiilor după care funcţionează comunităţile ce o alcătuiesc, configurarea acestui for reprezentativ fiind rezultatul unui proces care a evoluat începând cu secolul al XIV-lea.

Actanţii acestui moment sunt reprezentanţii Universităţii săseşti şi, implicit, ai oraşului Bistriţa: membri ai elitei politice, economice, unii dintre ei participanţi la conducerea oraşului de generaţii (familiile Eyben şi Kretschmer din Bistriţa, de exemplu) în calitate de *judex* sau „senatori” (*senatores, consules*) sunt cei ce formează patriatul, elementul catalizator în formarea, construirea acestui corpus teritorial, potrivit afirmaţiei lui Konrad G. Gündisch⁶³. Rolul acestei elite în edificarea civilizaţiei urbane, cu toate implicaţiile asupra modernizării societăţii, nu este, în opinia noastră, suficient evidenţiat în istoriografie, după cum nici activitatea notarilor, cu notabile excepţii, nu este pe deplin conturată. Consideraţi cei mai educaţi reprezentanţi ai elitei urbane, notarii sunt cei care prin formaţia lor depăşesc adesea oficiul pe care şi l-au

⁶¹ Primul document (păstrat) emis de Mathias Henrici ca notar datează din 12 iulie 1563. *Ibidem*, vol. II, nr. 2821. Vezi şi, Julia Derzsi, *Notarii orăşeneşti*, p. 116.

⁶² Despre această confirmare şi numirea lui Mathias Henrici ca notar al oraşului Bistriţa, aflăm din scrisoarea lui Balthasar Marci către fratele său, Andreas, aflat la studii în Wittenberg (19 septembrie 1563). Albert Berger, *op.cit.*, vol. II, nr. 2837.

⁶³ Konrad G. Gündisch, *Das Patriziat*, p. 332–340.

asumat; în epoca medievală târzie, având o formație umanistă, ei sunt interesați de diverse domenii ale cunoașterii, și devin, astfel, nume de referință pentru cultura germană din spațiul transilvan. (Cei mai mulți dintre ei își încheie cariera ca preoți parohi).

Condamnarea la distrugere a vechii „cărți” a orașului în anul 1542, reprezintă un caz singular, nu știm de unul similar întâmplat în Transilvania (doar de documente distruse), însă nu excepțional (de exemplu, registrul orașului Kremnitz de la jumătatea veacului al XV-lea a fost supus unui asemenea tratament⁶⁴). Motivația practică (utilitară) a gestului, afirmată public, anume încetarea conflictelor generate de afirmațiile calomnioase consemnate în paginile acesteia poate fi asociată cu grija pentru „memoria” comunității, în care faptele indecente, rușinoase nu au ce căuta. În lucrarea sa consacrată Sibiului în veacul al XVI-lea, Maria Pakucs Willcocks constată, de exemplu, diferențe majore între protocoalele Sibiului și ale Bistriței din perioada dată: astfel, dacă în registrele bistrițene „delictele capitale” sunt consemnate uneori cu detalii, în cele sibiene ele aproape că lipsesc⁶⁵. Deși se bazează doar pe câteva texte tipărite din Registrul bistrițean constatarea este, totuși, relevantă. Ținând seama că este vorba de același tip de document istoric, diferența de conținut și semnificații poate fi supusă unei interesante analize, pornind de la „tăcerea asupra aspectelor rușinoase”, ale cărei resorturi psihologice, morale, etice etc. configurează mentalitatea vremii.

Încercând o încheiere într-o formulare succintă, putem afirma că momentul din anul 1542, evocat în aceste rânduri, are o dublă relevanță, atât pentru orașul Bistrița, cât și pentru Universitatea săsească: măsurile adoptate au menirea de a restabili „pacea socială” în comunitatea bistrițeană, parte a unei comunități mai largi, cea reprezentată de Universitate. Decise de comun acord, împreună cu autoritățile orașului, cele opt articole cu valoare de lege, ilustrează modalitatea drastică prin care corpus-ul teritorial, „întregul” acționează pentru a-și apăra și păstra integritatea și unitatea. Ca „întreg”, nu permite nici uneia dintre „părțile” ce îl alcătuiesc să dea dovadă de vulnerabilitate; astfel că măsurile cu caracter local dobândesc valoare de „exemplum” (avertisment) pentru ansamblul Universității a cărei stabilitate a fost (și ar mai putea fi) amenințată de discordia provocată de unul dintre membrii săi.

ANEXĂ

Cele opt articole decise în adunarea Universității săsești ținută la Bistrița în data de 17 februarie 1542.

<...> racione perpetue concordie, pacis et tranquillitatis inter dictos dominos Bistriciensis ac totam eorundem communitatem, statuendo et stabiliendo, de voluntate tocius universitatis Saxonum Transsilvaniensis seriose decretendo eisdem subsequentes articulos, ab omnibus cuiuscumque condicionis hominibus inviolabiliter observando, tradendo et exhibendo duximus.

Primus. Si quis a modo et deinceps in civitate Bistriciensi tam inter iudices, cives atque communitatem inventus fuerit qui, vel per se, vel per aliud, ullas, discordias dissensiones et controversias

⁶⁴ Richard Schuller, *Andreas Beuchel*, p. 69–70, nota 118.

⁶⁵ Mária Pakucs-Wilcocks, *Sibiul*, p. 70–71.

suscitare ausus fuerit, medio quorum civitatem ipsam quovismodo periclitare contingeret hic irremissibili pena capitis et omnium bonorum puniri debet, tamquam publice pacis et unionis turbator.

Secundus. Quod si quis (cuiuscumque condicionis homo fuerit) aliquid audierit ab alio quopiam ex quo civitati, iudici vel civibus, aut toti communitati, aliqua discordia aut dissensio ac demum periculum quovis modo exoriri et emergere posset atque idipsum, vel iudici, vel iurati civibus, vel aliis quibuscumque quorum interest, non revelaverit atque indixerit, ac tandem de eodem sufficienter comprobatum fuerit, hoc ipsum se scivisse et non indixisse, ille quoque pena premissa hoc est capitali, ac amissione omnibus bonorum puniri debet.

Tercius. Quod si quis aliquid quovis modo pro certo audierit vel viderit, unde civitati, iudici, civibus, vel toti communitati bonorum derogatur vel damnum aliquod quovis modo emergi posset atque idipsum iudici et civibus, vel aliis quorum interest, non revelaverit, premissa quoque pena irremissibiliter puniri debet ut futuris perpetuo temporibus omnibus posteris exemplum sit manifestum.

Quartus. Quod si quis audiverit, viderit vel plenarie et pro certo intellexerit quod proventus civitatis Bistriciensis ac pertinenciarum suarum indebite percepta vel extradata fuerint atque ad ea loca, data et assignata que non oportet, neque deceat et idipsum domino iudici, vel aliis quibuscumque quorum interest, non revelaverit, premissa quoque pena capitali ac amissione omnium bonorum puniri debet irremissibiliter.

Quintus. Quicumque vel iudex, vel iuratus civis vel cuiuscumque condicionis homo, secreta consilii civitatis revelaverit, aut quovis modo effutiverit, quod probabile fuerit, ille quoque pena premissa capitali ac amissione omnium bonorum suorum puniri debet irremissibiliter.

Sextus. Quod cives iurati et universa quoque communitas, a maximo usque ad minimum, in omnibus licitis et honeste ac debitis politicis, domino iudici ac tandem iuratis civibus pro tempore constitutis, omnimodam obedienciam debitam plena fide prestari debeant, secundum ritum et consuetudinem aliorum Saxonum Transsilvaniensis, sub pena premissa irremissibili.

Septimus. Quod si quis certis dominis Bistriciensis, vel aliis quibuscumque qui ex libro civitatis Bistriciensis veteri exempti, expuncti et delevi pro...¹ ex voluntate et deliberacione nostra existunt², cuiuscumque condicionis fuerint, idipsum in derogamine honoris sui obiecerit, ille pena irremissibili florenis centum subiacere debet, quorum prima tercialitas universitati Saxonum, secunda tercialitas iudici Bistriciensis pro tempore constituto, tertia vero tercialitas parti concordie et unionis stanti cedere debet.

Octavus et ultimus. Quod domini iudex, iuratique cives atque in universum tota communitas civitatis Bistriciensis a modo et deinceps omnibus modis in bona et pacifica quiete et amore fraterno mutuo vivente, legeque regni secundo consuetudines et libertates aliarum civitatum Saxonicalium Transsilvaniensis, unicuique ius postulanti, iusticiam suam debitam cum legitima² et expressa execucione administrare precessumque eorum iuridicum unacum eleccione magistratus, coleccione byrsagiorum² et appelacione aliisque quibuscumque politicis ordinacionibus omnibus modis ceteris civitatibus Saxonicalibus (quorum communibus privilegiis et prerogativis gaudent) conformari debeant et teneantur, sub pena provinciali totus quotuscumque excesserint.

Sic tandem divina gracia freti proculdubio rempublicam suam feliciter gubernare ipsique unacum subditis suis beatam vitam vivere possunt et valebunt, hic tum in hoc, in futuro quoque/quam seculo. Quod faxit Christus dominus noster ut servator et arbiter omnium in se confidencium.

In quorum omnium premissorum fidem evidensque testimonium ac firmitatem et perpetuam rei memoriam prescriptam nostram iudiciariam deliberacionem de voluntate et commissione tocuis universitatis Saxonum Transsilvaniensis factam, ad uberiorem prememorate civitatis Bistriciensis omniumque inhabitatorum eiusdem, cuiuscumque videlicet condicionis extiterint, cautelam, dicte civitatis novo libro et prothocollo duximus inscribendo et inserendo. Acta sunt hec et facta feria sexta proxima ante dominicam Esto michi, anno domini 1542.

SJAN Cluj, Fond POB, Seria a III-a, Nr. 3, f. 1-3.

¹ Pată de umezeală, cca 2 cm.

² Astfel în original.